

ŞİDDETLİ MADDİ YOKSUNLUK İÇERİSİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN ORANI ARTIYOR

Gökçe Uysal** ve Yazgı Genç***

Yönetici Özeti

Avrupa Birliği'nin yoksunluk tanımına göre 2016 yılında Türkiye'de yaklaşık her üç çocuktan biri, başka bir deyişle 7 milyon 510 bin çocuk şiddetli maddi yoksunluk çeken hanelerde yaşamaktadır. 2015 yılından 2016 yılına Batı Anadolu, İstanbul, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz ve Akdeniz bölgelerindeki çocukların yoksunluk oranlarında büyük artışlar göze çarpmaktadır. Bu artışların büyük oranda ısınamama, kısmen de beslenme ihtiyaçlarını giderememe ve beklenmeyen harcamaları karşılayamamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da çocukların yüzde 47'si, Ortadoğu Anadolu'da yüzde 37,3'ü, Akdeniz'de ise yüzde 36'sının yaşadıkları haneler yeterince ısınmamaktadır. Isınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerin oranındaki artışa paralel olarak Türkiye'de şiddetli maddi yoksunluk içerisinde yaşayan çocukların oranı artmış ve Türkiye tüm Avrupa Birliği ülkelerinin gerisinde kalmıştır.

Türkiye Avrupa'da çocuk yoksunluğunun en yoğun olduğu ülke

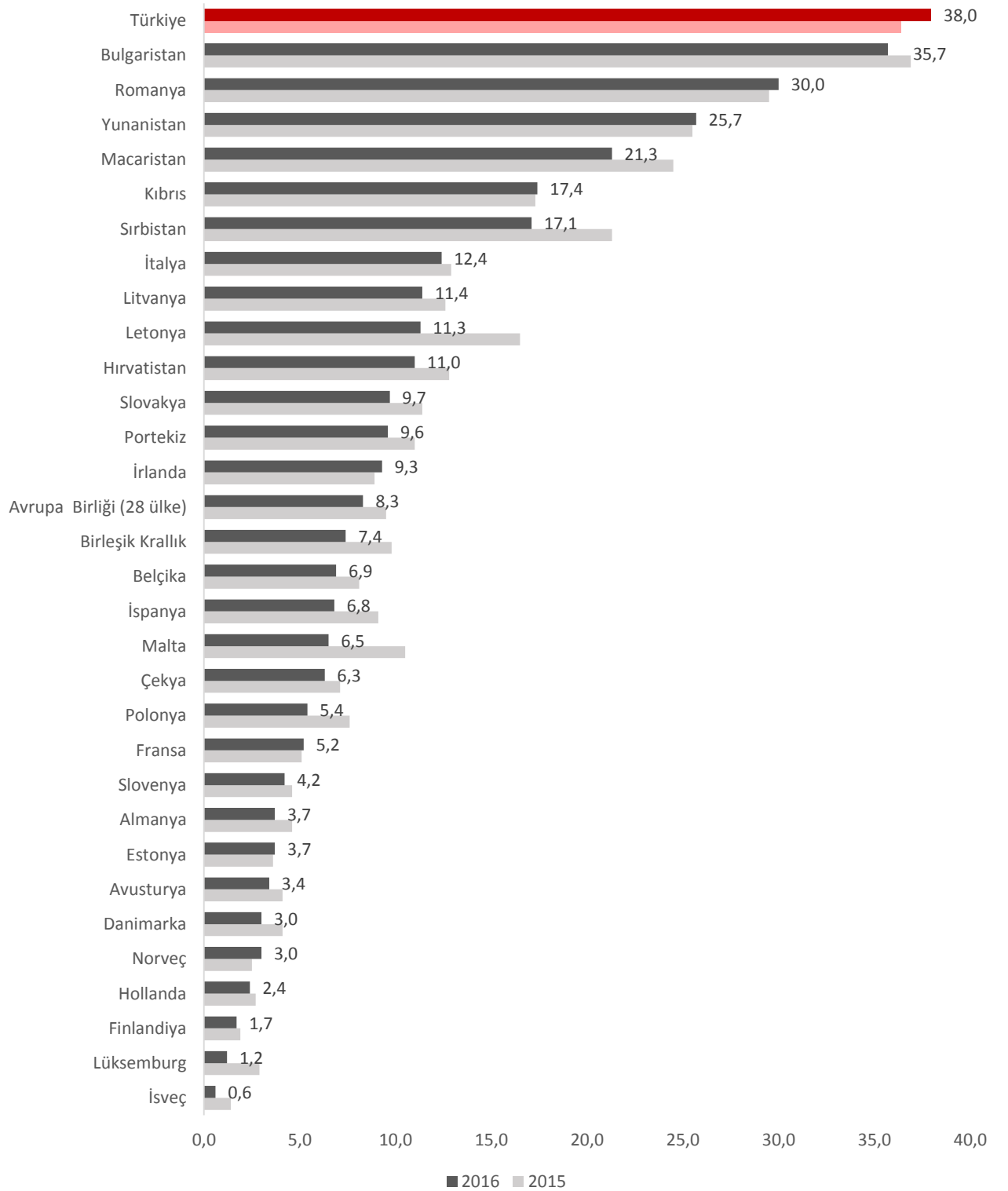
Maddi yoksunluk ölçütü, ülkelerin yoksulluk düzeyini ölçmek ve analiz etmek için kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, ankete katılan hanelerin yaşam standartlarına dair değerlendirmeler içerdiğinden ülkenin genel yoksulluk düzeyine ışık tutan bir yaklaşım olarak kabul edilir. Uzun süren gelir yoksulluğunun bir sonucu olan maddi yoksunluk, yetişkinlerde geçici olabilirken çocuklarda genelde ömür boyu sürer ve sonraki nesillere aktarılma riski taşımaktadır.

Çocuk yoksulluğu ölçütü olarak bu araştırma notunda Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) tanımladığı şiddetli maddi yoksunluk ölçütü kullanılmıştır. Şiddetli maddi yoksunluk bireylerin hayatlarına düzgün bir şekilde devam edebilmeleri için gerekli olan çeşitli ihtiyaçların zorunluluktan yerine getirilememesi olarak tanımlanabilir. Bu ölçüte göre (1) kira ve faturaların ödenmesi, (2) evin ısınma ihtiyacının yeterince karşılanması, (3) beklenmeyen harcamaların karşılanması, (4) her iki günde bir et, balık ya da protein eşdeğer gıdalarının tüketilebilmesi, (5) evden uzakta bir haftalık tatil masrafının karşılanması, (6) bir arabaya, (7) bir çamaşır makinesine, (8) bir renkli televizyona ve (9) bir telefona sahip olunması (cep telefonu da dahil), olarak belirlenen dokuz kriterlerden dördünü yerine getiremeyen hanelerde yaşayan bireyler şiddetli maddi yoksunluk içerisinde kabul edilmektedir.

**Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bau.edu.tr

*** Yazgı Genç, Betam, Araştırma Görevlisi, yazgi.genc@eas.bau.edu.tr

Şekil 1 : 0-15 Yaş grubundaki çocukların şiddetli maddi yoksunluk oranları (%), 2015-2016

Kaynak: Eurostat; TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi mikro veri seti; Betam

Şekil 1'de Avrupa ülkelerinin 0 ila 15 yaş arasındaki çocukların şiddetli maddi yoksunluk oranları verilmektedir. 2016 yılında Türkiye'de yaşayan çocukların yüzde 38,0'ı şiddetli maddi yoksunluk içerisindeydi. Bu oranla Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında şiddetli maddi yoksunluğun en yoğun yaşandığı ülke olmuştur.

2015 yılında yoksunluk içerisinde yaşayan çocukların oranı Türkiye'de yüzde 36,4 seviyesindeydi ve yoksun çocukların oranının en yüksek olduğu ülke yüzde 36,9 ile Bulgaristan'dı. Ancak geçtiğimiz sene içerisinde Bulgaristan'da yoksunluk yaşayan çocuk oranı yüzde 36,9'dan yüzde 35,7'ye düşerken Türkiye'de yüzde 36,4'ten yüzde 38'e yükselmiştir. 2015'ten 2016'ya Romanya, Yunanistan, Kıbrıs, İrlanda ve Türkiye'de şiddetli maddi yoksunluk içinde yaşayan çocukların oranı artmıştır. Diğer ülkelerde ise çocuklar arasında şiddetli maddi yoksunluğun azaldığı görülmektedir. Çoğu Avrupa Birliği ülkesi çocuk yoksunluğuyla mücadelede yol kat ederken Türkiye'de çocuk yoksunluğunun artması bu konuda izlenen politikaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Çocukların ısınma ihtiyaçları karşılanamıyor

TÜİK tarafından yayınlanan 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verileri kullanılarak oluşturulan

Tablo 1'de şiddetli maddi yoksunluğu oluşturan ihtiyaçların karşılanamama oranları gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde şiddetli maddi yoksunluğun özellikle birkaç kalemden yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Türkiye'de yaşayan çocukların yüzde 70,7'si evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayamayan hanelerde yaşamaktadır. 2015 yılı verileri ile kıyaslandığında, tatil yapamayan çocukların oranında azalma görülmektedir. Ayrıca, çocukların yaşadığı hanelerin yüzde 48,4'ü otomobil sahibi değildir. Bunun yanı sıra, "kira ve faturalar" ve "beslenme" kalemlerinde de önemli maddi yoksunluk oranları gözlenmektedir. Çocukların yüzde 40,8'inin iki günde bir et, tavuk, balık gibi protein içeren gıdalarla beslenemediği kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, çocukların yüzde 43,4'ü son 12 ay içerisinde ev kirasını, elektrik, su, gaz ve kredi kartı faturalarını planladığı gibi ödeyemeyen hanelerde yaşamaktadır.

Tablo 1: Alt kalemlere göre şiddetli çocuk maddi yoksunluğu (2014-2016)

Alt Kalemler	Yoksun çocuk sayısı (bin kişi)	Yoksun çocukların oranı (% , 2016)	Yoksun çocukların oranı (% , 2015)	Yoksun çocukların oranı (% , 2014)
Şiddetli Maddi Yoksunluk	7.510	38,0	36,4	36,2
Isınma	5.554	28,1	20,0	19,1
Beklenmeyen harcamalar	7.491	37,9	37,4	33,3
Beslenme	8.065	40,8	40,3	39,2
Tatil	13.983	70,7	75,8	74,6
Televizyon	25	0,1	0,3	0,3
Çamaşır Makinesi	227	1,1	1,5	2,3
Otomobil	9.585	48,4	50,5	53
Telefon	15	0,1	0,1	0,1
Kira ve faturalar	8.589	43,4	47,5	51,3

Kaynak: TÜİK 2014, 2015 ve 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi mikro veri seti; Betam

2015 yılı verileri ile karşılaştırıldığında ise özellikle otomobil sahipliği ile kira ve faturaları ödeyebilme kalemlerinde 2016 yılında bir iyileşme görülmektedir. Kira ve faturaları ödeyemeyen hanelerde yaşayan çocukların oranı yüzde 47,5'ten yüzde 43,4'e gerilemiştir.

Buna karşın ısınma ihtiyacını karşılayabilme kaleminde dikkat çekici bir kötüleşme vardır. Isınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranı 2015 yılında yüzde 20,0'dan 2016 yılında yüzde 28,1'e yükselmiştir. Verilere göre 2015'ten 2016'ya Türkiye'de şiddetli maddi yoksunluk çeken çocukların oranındaki artış çok büyük oranda ısınma kaleminden kaynaklanmaktadır. Tüketici fiyat endeksi verilerine göre katı yakıtların fiyatları Ocak 2015'ten Ocak 2016'ya yüzde 10,3 artmıştır.¹

Güneydoğu Anadolu'da çocukların yarısından fazlası maddi yoksun

Tablo 2'de şiddetli çocuk yoksunluğuna ait tüm kalemlerin bölgesel kırınımları gösterilmektedir. İlk bakışta Türkiye'nin batısından doğusuna gidildikçe şiddetli çocuk yoksunluğunun artması göze çarpmaktadır. Doğu bölgeleri, Akdeniz bölgesi, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde maddi yoksunluk oranları Türkiye ortalaması olan yüzde 38,0'ın üzerindeyken diğer 6 bölgede ortalamanın altındadır. Çocuk maddi yoksunluğunda en yüksek oranlara sahip iki bölge yüzde 55,4 ile Güney Doğu Anadolu'dur. Diğer bir deyişle, bu bölgede ikamet eden çocukların yarısından fazlası şiddetli maddi yoksunluk içinde yaşamaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin batı bölgelerindeki şiddetli maddi yoksunluk oranının görece düşük olduğu fark edilmektedir. Örneğin şiddetli çocuk yoksunluğunun en az olduğu Batı Anadolu bölgesinde bu oran yüzde 23,5 olarak ölçülmüştür. Ardından da Doğu Marmara bölgesi (yüzde 24,6) gelmektedir. Şiddetli çocuk yoksunluğunun en yüksek olduğu Güney Doğu Anadolu ile en düşük olduğu Batı Anadolu arasında 31,9 yüzde puanlık ciddi bir fark söz konusudur. Çocuklarda maddi yoksunluk açısından bölgeler arası uçurumun başlıca nedeni bölgelerde medyan gelirler arasındaki mevcut devasa farklılık, ikincil olarak da doğu bölgelerinde hanelerin ortalama çocuk sayısının yüksekliğidir.

Tablo 2: Bölgelere göre şiddetli yoksun çocukların sayısı ve oranları (2016)

Bölgeler	Şiddetli Maddi Yoksun Çocuk Sayısı (bin kişi)	Toplam Çocuk Sayısı (bin kişi)	Yoksun çocukların oranı (%)
TR5-Batı Anadolu	426	1.812	23,5
TR4-Doğu Marmara	387	1.574	24,6
TR2- Batı Marmara	176	646	27,2
TR3-Ege	640	2.063	31,0
TR1- İstanbul	1.150	3.590	32,0
TR8-Batı Karadeniz	302	908	33,3
TR7-Orta Anadolu	414	1.042	39,7
TR9-Doğu Karadeniz	225	566	39,8
TRB-Orta Doğu Anadolu	471	1.112	42,4
TRA- Kuzey Doğu Anadolu	309	665	46,5
TR6-Akdeniz	1.286	2.698	47,6
TRC- Güney Doğu Anadolu	1.723	3.109	55,4
Türkiye	7.510	19.834	38,0

¹ 2015'te hanehalkları elektriğe tükettikleri miktara göre 20,1 ile 30,1 kuruş arasında bir fiyat öderken, 2016 'da elektrik fiyatları 23,0 kuruş ile 31,8 kuruş arasında seyretmiştir (TÜİK, Enerji İstatistikleri).

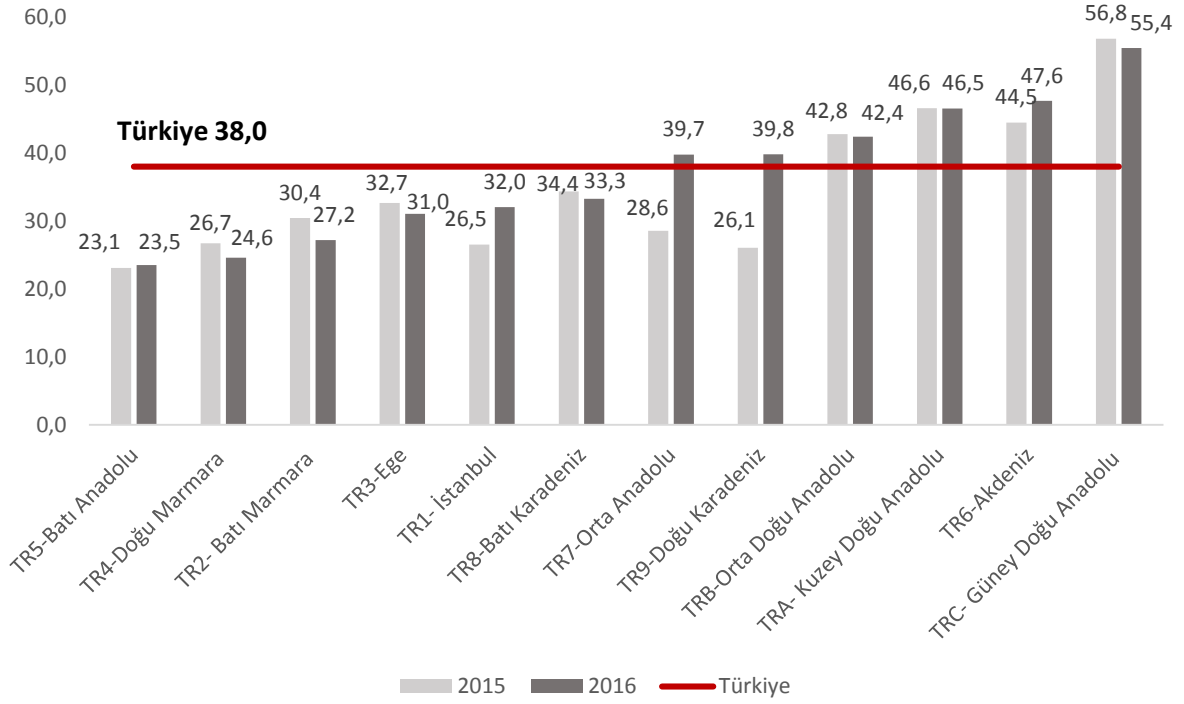
Kaynak: TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam

Kısaca Türkiye’de yaşayan 0-15 yaş aralığında yaklaşık 20 milyon çocuğun 7 milyonundan fazlası maddi yoksunluk içerisinde yaşamaktadır. Tablo 2 incelendiğinde, bu çocukların yarısından fazlasının Akdeniz, Orta Doğu, Kuzey Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşadığı görülmektedir. Çocuk yoksulluğunun Türkiye’nin doğusunda daha şiddetli hissedilen bir sorun olduğu bir kez daha göze çarpmaktadır.

Şiddetli maddi yoksunlukta bölgesel değişimler

2015’ten 2016’ya şiddetli maddi yoksunluk değişimleri karşılaştırıldığında, Batı Anadolu, İstanbul, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde artış kaydedildiği buna karşılık Doğu Marmara, Batı Marmara, Ege, Batı Karadeniz ve Orta Doğu Anadolu bölgelerinde azalmaların gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Bölgelere göre çocukların şiddetli maddi yoksunluğu (% , 2015-2016)

Kaynak: TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam

Bölgesel verilerde İstanbul’da (5,5 yüzde puan) Orta Anadolu’da (11,1 yüzde puan) ve Doğu Karadeniz’de (12,7 yüzde puan) yaşanan yüksek yoksunluk artışları dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde yaşanan yüksek artışların arkasında yatan en çarpıcı etken ısınma ihtiyaçlarını karşılayamayan hanelerin oranındaki artışlardır.

Türkiye genelinde gözlemlenen ısınma ihtiyaçlarını karşılayamayan hane oranındaki artış birçok bölgede gerçekleşmiştir. İstanbul, Orta Anadolu, Batı Karadeniz Kuzey Doğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ısınma ihtiyaçlarını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocuk oranları en az 10 yüzde puan artmıştır. 2015’ten 2016’ya en yüksek artış 22,4 yüzde puan ile Ortadoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşmiştir. Yüksek artışlara paralel olarak ısınma ihtiyacını

karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranı Akdeniz, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde üçte birin üzerine çıkmış olduğu görülmektedir. 2016 itibariyle Güneydoğu Anadolu'da neredeyse her iki çocuktan biri ekonomik açıdan ısınma masraflarının karşılanamadığı bir hanede yaşamaktadır.

Tablo 3: Bölgelere göre ısınma ihtiyacı karşılanmayan çocuklar (%)

	2015	2016
TR1- İstanbul	11.6	22.2
TR2- Batı Marmara	9.5	12.9
TR3-Ege	15.9	22.1
TR4-Doğu Marmara	11.7	12.0
TR5-Batı Anadolu	11.2	15.4
TR6-Akdeniz	29.0	36.0
TR7-Orta Anadolu	12.6	25.9
TR8-Batı Karadeniz	13.6	30.4
TR9-Doğu Karadeniz	16.2	25.4
TRA- Kuzey Doğu Anadolu	19.1	32.2
TRB- Orta Doğu Anadolu	14.9	37.3
TRC- Güney Doğu Anadolu	34.7	47.0
Türkiye	20.0	28.1

Kaynak: TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam

Her bir kalem için yoksunluk çeken çocukların oranı Tablo 4'te verilmektedir. Verilere göre Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz ve doğu bölgelerinde çocukların yaşadıkları hanelerde ısınma, beslenme ihtiyaçları ile beklenmedik harcamalarını karşılama durumlarında ciddi kötüleşmeler göze çarpmaktadır. Örneğin Doğu Karadeniz bölgesinde beklenmeyen harcamamaları karşılayamadığını beyan eden hanelerde yaşayan çocukların oranları 2015-2016 döneminde 21,7 yüzde puan artmıştır. Orta Anadolu bölgesinde iki günde bir protein ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranında 2015'den 2016'ya 14,9 yüzde puanlık artış gözlenmiştir (yüzde 34,5'ten yüzde 49,4'e).

Çocuk yoksunluğunun gerilediği bölgelerde ise beslenme ihtiyacını ve beklenmeyen harcamalarını karşılayamayan haneler ile kira ve faturalarını ödeyemeyen hanelerde yaşayan çocukların oranındaki iyileşmeler dikkat çekmektedir. Özellikle Doğu Marmara ve Batı Karadeniz bölgelerinde 2015 yılından 2016 yılına kira ve faturasını ödeyemeyen hanelerin oranları sırasıyla yüzde 43,7'den yüzde 32,2'ye, yüzde 44,4'ten yüzde 31,5'e düşmüştür.

Tablo 4 Bölgelere göre şiddetli çocuk yoksunluğunun alt kalemleri (2015, 2016)

Bölgeler	2015								
	Isınma	Beslenme	Tatil	Otomobil	Kira ve Faturalar	Televizyon	Çamaşır Makinesi	Telefon	Beklenmeyen harcamalar
TR1-İstanbul	11,6	28,7	65,9	58,0	53,4	0,4	0,1	0,0	21,4
TR2-Batı Marmara	9,5	38,6	73,6	46,7	36,0	0,0	0,2	0,1	37,0
TR3-Ege	15,9	41,3	76,6	34,9	41,4	0,0	0,9	0,5	38,3
TR4-Doğu Marmara	11,7	27,8	55,9	43,8	43,7	0,5	0,3	0,2	25,1
TR5-Batı Anadolu	11,2	31,6	68,1	34,6	35,9	0,0	0,5	0,0	27,8
TR6-Akdeniz	29,0	53,4	76,5	47,0	50,1	0,6	1,6	0,1	47,4
TR7-Orta Anadolu	12,6	34,5	76,2	39,9	38,0	0,0	0,8	0,1	33,8
TR8-Batı Karadeniz	13,6	40,0	81,7	38,9	44,4	0,5	0,5	0,0	41,3
TR9-Doğu Karadeniz	16,2	38,7	75,2	44,6	36,3	0,0	0,0	0,0	22,6
TRA-Kuzey Doğu Anadolu	19,1	39,7	89,2	67,7	59,7	0,1	4,7	0,2	52,9
TRB-Orta Doğu Anadolu	14,9	34,2	86,1	66,3	64,0	0,1	3,3	0,1	38,1
TRC-Güney Doğu Anadolu	34,7	57,7	92,4	67,3	50,5	0,2	4,2	0,1	56,6
Türkiye	20,0	40,3	75,8	50,5	47,5	0,3	1,5	0,1	37,4
2016									
TR1-İstanbul	22,2	33,8	57,8	54,3	46,9	0,2	0,3	0,0	27,6
TR2-Batı Marmara	12,9	31,8	59,8	39,3	40,1	0,1	1,2	0,8	32,3
TR3-Ege	22,1	38,4	67,7	35,7	35,6	0,1	0,3	0,2	33,5
TR4-Doğu Marmara	12,0	31,3	57,2	38,2	32,2	0,0	0,4	0,0	30,3
TR5-Batı Anadolu	15,4	29,0	56,9	32,5	28,8	0,0	0,3	0,0	26,0
TR6-Akdeniz	36,0	54,4	73,1	43,6	47,1	0,2	0,8	0,2	48,1
TR7-Orta Anadolu	25,9	49,4	78,2	39,6	46,2	0,1	0,2	0,0	37,5
TR8-Batı Karadeniz	30,4	42,0	71,1	33,1	31,5	0,0	0,8	0,0	41,2
TR9-Doğu Karadeniz	25,4	56,1	77,1	44,7	29,6	0,0	0,2	0,0	44,3
TRA-Kuzey Doğu Anadolu	32,2	37,9	86,1	65,7	50,1	0,6	3,6	0,1	54,9
TRB-Orta Doğu Anadolu	37,3	27,5	85,1	68,4	65,2	0,1	2,8	0,0	28,6
TRC-Güney Doğu Anadolu	47,0	51,4	90,2	68,1	52,1	0,2	3,2	0,0	53,3
Türkiye	28,1	40,8	70,7	48,4	43,4	0,1	1,1	0,1	37,9

Kaynak: TUIK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam